

Передмова

Я не вів щоденника. Хіба я мав на це час? Відколи мені минуло чотирнадцять, мене підхопили вітри лихоліття, трагедії та непевності. Я не мав ні надії, ні майбутнього впродовж того жорстокого періоду часу, що завершився 8 травня 1945 року, — хоч, власне, ще й довго після того.

Я народився в Західній Україні, поблизу Станіслава (тепер Івано-Франківськ), коли ті краї були під Польщею. У 1939 році нам сказали, ніби росіяни нас визволили, та невдовзі ми стикнулися з усіма жахіттями сталінізму: ідеологічною обробкою, пригнобленням, колективізацією, депортацією невинних людей до Сибіру. Росіяни також провели фальсифіковані сільські вибори, підкупом і залякуваннями домігшись псевдопідстав для насильницького приєднання нас до сталінської системи.

Мій шлях до Великої Британії в 1948 році теж не був простим і безхмарним. Утім, мене ніколи не полишав оптимізм, як і прагнення до успіху. Я завжди сподівався, що веселка на видноколі не обмане й що сонце знову просяє.

З 1948 року я мешкав у чудовім Вельсі поміж надзвичайно гостинних людей і сповна послуговувався політичною свободою, яку знайшов у Британії. На жаль, ми надто часто сприй-

маємо свободу як належне й забуваємо, яка вона цінна, аж доки не стає надто пізно її захищати.

Моїм щоденником була моя пам'ять; якщо надійно замкнути там свої спогади, їх ніхто не забере й не знищить. Я зберігав їх багато десятиліть; для мене велика радість і честь те, що завдяки видавництву *Pen & Sword* тепер я можу поділитися ними з усіма вами.

Розділ 1

1984

Возз'єднання

— Ти народився кріпаком*, та я всім серцем сподіваюся, що ти помреш вільною людиною, — такими були останні батькові слова, коли в 1942 році мене змусили покинути рідну Україну. Мене разом із юнаками-односельцями вивозили потягом на примусову працю до Німеччини. Від того дня до нашої наступної зустрічі минуло сорок два роки.

Нині — жовтень 1984 року, і я вже не кріпак, а член британського Парламенту. Я ще не бачив батька, але просто зараз його везли до мене в колісному кріслі аеропортом Гітроу. Від того самого дня, коли я здобув свободу, якої так палко бажав мені батько, я понад усе мріяв знову зустрітися з ним і дорогенькою сестричкою Левосею.

Коли нас розлучили, німці відвезли мене на працю до Австрії; там я ще мав змогу листуватися з батьком, іншими родичами й шкільними друзями. Так я дізнався про хворобу матері, а потім і про те, що вона померла у віці сорока двох років. Вона

* Це символічна назва, яка показувала селянський статус, але буквально Терлецький не міг бути кріпаком, адже кріпацтво на цих землях австрійці скасували в 1848 році.

так і не повернулася до доброго здоров'я після того, як нацисти забрали в неї єдиного сина, тобто мене.

Коли ж нацистів перемогли, а моєю рідною землею знову заволоділи росіяни, листи перестали надходити; хоч я багато разів писав батькові та іншим родичам зі свого села, проте відповіді не отримував. Так було понад п'ятнадцять років, і весь цей час я мучився здогадками про те, що сталося з батьком і Левосею. Можливо, їх уже немає серед живих? Їх убили німці, відступаючи з України? Чи російська Червона армія, коли відбила наші землі? Лист по листі йшли в нікуди, без жодного відгуку, і мене охоплювали важкі передчуття. Врешті-решт я вирішив написати голові сільради: можливо, він надасть мені бодай якусь інформацію про те, що сталося з батьком і сестрою. Звісно, я розумів, що під владою росіян життя в Україні дуже й дуже тяжке. Я довго чекав на лист-відповідь — і він таки прийшов! Розпечатавши конверт, я знайшов усередині лише крихітний клаптик паперу з, як я зрозумів, новою адресою мого батька — у Сибіру! Я нажахано її роздивлявся. Крім неї в конверті не було жодного слова, жодного іншого повідомлення.

Я почувався розчавленим. Схоже, батько був живий, але обставини його життя видавалися недобрими, і це мене неймовірно засмутило. До того ж у листі не було згадки про сестру — що сталося з нею? Ще одна причина для тривоги. Втім, у мене принаймні з'явилася адреса, тож тепер я міг написати батькові — до його нової домівки поблизу сибірського Іркутська. Я так і зробив — і, на мою превелику радість, він мені відписав. Йому було дозволено листуватись, але листи підлягали цензурі. Я дізнався, що він забирав листи з пошти вже розпечатаними, коли їх перевіряв спеціальний працівник. Якщо тому працівникові щось не подобалось у листі, то лист спалювали. Якби ж я захотів відправити батькові посилку, йому довелося б їхати по неї в місто за вісімдесят кілометрів. Як і ли-

— Ось наша віп-персона, — пояснювали вони. — Це парламентар, а його батько сьогодні прибуває із Сибіру.

Краєм ока я помічав, як мандрівники підіймали брови, а де-хто вигукував:

— Отакої! Бідолашний чоловік! Із Сибіру!

Нарешті до мене підійшов чемний і привітний працівник аеропорту й повідомив, що батькові знадобилося колісне крісло, але вже скоро ми його побачимо. Ми почекали ще, і той самий працівник знову перепросив за затримку й запевнив нас, що батько от-от до нас приєднається.

Кажуть, що перед очима потопальників в останні миті пролітає все їхнє життя. Так і мені запаморочилось у голові від радості й сум'яття, і раптом я наче перенісся в дитинство. Ось я знову сільський хлопчик, який зростає у своїй родині.

сти, її спочатку розпакували б працівники КДБ, забравши з неї все, що забажають, а вже решту віддали б. Через таку цензуру батько не міг правдиво розповісти мені про умови свого життя; та принаймні я дізнався, що він живий — і Левося також.

Ясна річ, що я дуже хотів побачити батька й сестру, та був упевнений, що їхати до комуністичної Росії небезпечно. Я надто добре знав ту систему й те, що робили члени КДБ з підозрюваними в підривній діяльності. А це міг бути будь-хто, хто виступав за свободу та демократію і, на своє нещастя, потрапив у їхні кігті. Натомість я багато разів пробував здобути дозвіл на те, щоби батько відвідав мене у Британії, але марно — аж дотепер.

Ми прощалися з ним привселюдно, і нашому возз'єднанню теж судилося бути привселюдним, цього разу ще й у присутності журналістів. Це була надзвичайна подія: сибірському в'язню дозволили відвідати сина — як жест доброї волі, без супутнього обміну чи інших політичних вимог. Фотографи блимали спалахами зусбіч, намагаючись зловити вдалі великі плани. Журналісти обступили з блокнотами й олівцями наготові, щоб відразу занотувати всі деталі возз'єднання. Тим часом сотні звичайних пасажирів виходили в залу прильотів, де їх зустрічали друзі та рідні, бачили камери, що невідривно знімали мене з дружиною, і дивувалися.

— Господи, що відбувається? — питали вони. — Кого тут зустрічають? Кінозірку чи ще якусь важливу персону? Вона вже тут чи ще в дорозі?

Посеред усієї цієї метушні стояв я з букетом квітів, украй розхвильований очікуванням. Я весь тремтів, тремтіли навіть квіти в моїх руках; губи сіпалися, а очі розчервонілися від сліз щастя, що накопичувалися десь усередині, відколи я почув добрі новини. Моя увага була прикута до дверей, у яких от-от мав з'явитися батько. Поки ми з дружиною Мері чекали, фотографи й журналісти вказували на мене особливо цікавим пасажиром і відвідувачам.